

УДК 336.71

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Успаленко В.І., Хіжняк О.С.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

У статті проведено аналіз сучасного стану ліквідності банків України. Розглянуто динаміку нормативів ліквідності банківської системи з 2008 по початок 2015 року. Виявлено наявність надлишкової ліквідності за аналізований період. Представлено прогноз показників ліквідності на 2016 та 2017 роки. Проведено оцінку впливу величини кредитів та коштів на вимогу юридичних та фізичних осіб на рівень поточної ліквідності банку. Обґрунтовано необхідність визначення банками України рівня оптимальної ліквідності.

Ключові слова: банківська система, ліквідність, нормативи ліквідності, кредити, кошти до запитання, оптимальний рівень ліквідності.

Постановка проблеми. У сучасних складних макрофінансових умовах в Україні відчуваються проблеми з ліквідністю банків. Посилення конкуренції між банками, зростання дефіциту банківських ресурсів, невизначеність економічного середовища, викликані загостренням геополітичної ситуації в країні обумовлюють підвищену увагу банків до управління ліквідністю. Адже ліквідність є важливою системною характеристикою банку, що обумовлює його фінансову стійкість, надійність, спроможність розширювати обсяги активних операцій та протистояти негативним наслідкам кризових ситуацій.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що на сучасному етапі дотримання ліквідності та забезпечення її оптимального рівня є однією із важливих потреб діяльності банків, оскільки саме завдяки цьому банки здатні своєчасно виконувати свої зобов'язання за умови збереження прибутковості на достатньому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ліквідності банківської системи і проблеми управління нею розглядаються у працях таких вчених, теоретиків та практиків, як М.В. Марущак, Л.О. Примостка, Г.Т. Карчева, О.О. Оконська, Д.М. Олійник, В.І. Міщенко, В.С. Стельмах та ін. У їх працях ґрунтовно розглянуті підходи та ме-

оди управління ліквідністю комерційних банків, аналізуються показники ліквідності. Проте питання забезпечення оптимального рівня ліквідності банків України, який є запорукою фінансової стабільності країни, потребує новітніх досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення умов, за яких може бути досягнуто оптимальний рівень ліквідності банків України, як фактора забезпечення фінансової стійкості та стабільності.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз сучасного стану ліквідності банківської системи України, розробка прогнозу показників ліквідності та надання оцінки впливу величини кредитів та коштів на вимогу юридичних та фізичних осіб на рівень поточної ліквідності банку.

Виклад основного матеріалу. Управління ліквідністю банків на сучасному етапі функціонування банківської системи має велике значення. Українські банки опинилися в складних умовах через масштабну ескалацію політичної кризи, котра переросла у геополітичну. Результатом ситуації, що склалася стало виведення з банківського ринку близько 60 банків. За результатами діяльності усієї банківської системи на 1 листопада 2015 року зафіксовано збиток у розмі-

рі 56251 млн. грн. [7]. Загалом відбувся значний відтік коштів у національній валюті, що в свою чергу призвело до виникнення значних проблем з ліквідністю як окремих банків так і банківської системи в цілому.

З метою створення стабільних умов для діяльності банків та сприянню вчасному виконанню ними вимог вкладників та кредиторів Національний Банк України вжив такі заходи для підтримання ліквідності банків [8]:

– установив, що банк може звертатися за кредитом овернайт під забезпечення державними облигаціями України або депозитними сертифікатами Національного Банку України в розмірі не більше 100% від суми визначеного згідно з установленними нормативами обсягу обов'язкових резервів за попередній період утримання;

– кредитом овернайт бланковим у розмірі не більше 25% від суми визначеного згідно з установленними нормативами обсягу обов'язкових резервів за попередній період утримання.

З метою контролю за станом ліквідності банків Національний Банк установлює нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6) [4].

В останні роки банківська система України виконує встановлені Національним банком України економічні нормативи ліквідності.

Нормативи миттєвої (Н4), поточної (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6) банківської системи України за останні 8 років за даними НБУ [7] представлено в табл. 1.

З табл. 1 можна зробити висновок, що показник миттєвої ліквідності мав найбільше значення в 2013 році, а саме 69,26%, за весь аналізований період відбулося зниження показника на 5,25%. Показник поточної ліквідності досягнув максимального значення у 2012 році – 84,3%, за весь період відбулося підвищення на 4,75%; показник короткострокової ліквідності починаючи з 2013 року залишався майже стабільним.

За даними табл. 1 наглядно представлено зміну нормативів ліквідності з 2008 по початок 2015 року (рис. 1, 2 та 3).

Рис. 1. Динаміка показника миттєвої ліквідності банківської системи України

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

З рис. 1. видно, що показник миттєвої ліквідності банківської системи України суттєво перевищує нормативне значення. На 1 січня 2014 року його значення дорівнювало 56,99%, що

в 2,86 разів більше мінімально необхідного. Це означає, що банки не можуть ефективно розміщувати свої ресурси, а змушені їх накопичувати.

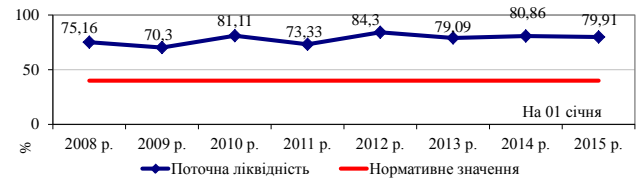

Рис. 2. Динаміка показника поточної ліквідності банківської системи України

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

З рис. 2 видно, що показник поточної ліквідності за останні 8 років також значно перевищував нормативне значення (на 01.01.2015 року в 2 рази). Дана ситуація свідчить про значне накопичення коштів, які не приносять прибутку банкам.

Рис. 3. Динаміка показника короткострокової ліквідності банківської системи України

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

Показники короткострокової ліквідності також перевищують нормативні значення (рис. 3). Значних коливань протягом останніх 6 років не відбувалося, на 1 січня 2015 року середнє значення банківської системи України склало 86,14%, що в 1,43 рази перевищує мінімальне значення, встановлене НБУ.

Наведені дані свідчать, що комерційні банки дотримувалися встановлених нормативів. Фактичні значення Н4 та Н5 у кризовий період не змінилися, а от норматив короткострокової ліквідності (Н6) зріс майже на 60 процентних пунктів. Це пов'язано з тим, що НБУ підвищив нормативне значення для цього нормативу з 20% до 60% [2]. Указані нормативи ліквідності значно перевищують мінімально допустимі значення, встановлені Нацбанком. Тобто спостерігається надлишкова ліквідність по банківській системі.

Виникає ситуація за якої комерційні банки, підвищуючи свою ліквідність, залучають на свої рахунки значні обсяги грошових коштів, але цим самим зменшують свій прибуток. Це призводить до створення так званої фінансової піраміди, яка є ліквідною, але неплатоспроможною. При цьому якщо припиняється надходження грошових коштів, то з часом подібна структура стає неліквідною [5].

Таблиця 1

Показники ліквідності банківської системи України

Показник ліквідності	Значення на 1 січня кожного року, %								Нормативне значення
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	
Н4	62,38	65,74	55,64	58,43	57,38	69,26	56,99	57,13	> 20
Н5	75,16	70,3	81,11	73,33	84,3	79,09	80,86	79,91	> 40
Н6	32,99	32,25	91,73	93,97	90,37	90,28	89,11	86,14	> 60 з 2010 р.

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

Однією з умов регулювання ринкових відносин є складання надійних прогнозів розвитку соціально-економічних явищ. Однією з найважливіших задач економіки є визначення в рядах динаміки загальної тенденції розвитку явища. На рис. 4 представлено прогнозування показників ліквідності по банківській системі України.

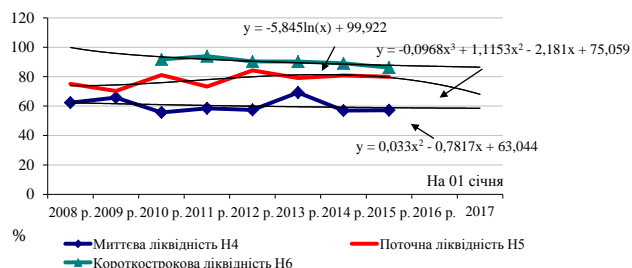

Рис. 4. Прогнозування показників ліквідності

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

З рис. 4 видно, що за прогнозом показники ліквідності в майбутніх періодах дещо знизяться, але зниження очікується несуттєве. Це загалом несприятлива ситуація для країни, оскільки надлишкова ліквідність залишиться досить суттєвою.

Надлишок ліквідності означає, що наявні ліквідні кошти за обсягом перевищують їх використання, існує додатний розрив ліквідності. Така ситуація може негативно впливати на стан банківської системи і економіки країни в цілому, оскільки банки за таких умов не можуть ефективно розпоряджатися ресурсами, а змушені їх накопичувати.

У трансформаційні періоди економічного розвитку центральні банки рідко поглинають усю надлишкову ліквідність, щоб досягнути ринкового балансу. Поглинаючи надлишкову банківську ліквідність, НБУ обмежує грошову пропозицію з боку комерційних банків у вигляді позичок і інших інвестицій, що запобігає зростанню грошової маси, як наслідок, обмежує попит на товари й послуги, стримує зростання цін [4].

Таким чином, надлишкова ліквідність провокує підвищення процентних ставок по кредитах. Враховуючи вище викладене можна припустити, що існує зворотний зв'язок між показниками ліквідності та величиною кредитів фізичних та юридичних осіб. Припускається, що чим більша ліквідність банківської системи, тим більші процентні ставки по кредитах та менші обсяги кредитування.

У зв'язку з тим, що на рівень поточної ліквідності впливають численні вартісні фактори, у дослідженні було використано кореляційно-регресійний аналіз, який дозволив врахувати сукупність впливу цих факторів.

Основними вимогами до застосування кореляційного аналізу є достатня кількість спостережень, сукупності факторних і результативних показників, а також їх кількісний вимір і відображення в інформаційних джерелах (в роботі обрано для аналізу 30 банківських установ та 4 чинники у вигляді результатів їх діяльності за 2 квартал 2015 року). Висувалася задача: встановити залежність між показником поточної ліквідності та величиною кредитів юридичним та фізичним особам і коштів на вимогу.

Якісна однорідність вибірки досягається шляхом логічного добору, критерієм кількісної однорідності може служити, зокрема коефіцієнт варіації. Чим більше коефіцієнт варіації, тим відносно більший розкид досліджуваних об'єктів. Прийнято вважати, що варіація є значною, якщо вона більша 20%, але не перевищує 33%.

За результатами проведеного дослідження коефіцієнт варіації для кредитів юридичних осіб дорівнює 0,30, для кредитів фізичних осіб – 0,32, для коштів фізичних осіб на вимогу – 0,24, для коштів юридичних осіб на вимогу – 0,33. Таким чином інформацію можна вважати однорідною.

У табл. 2 наведено результати множинного регресійного аналізу для адитивної моделі зі змінними (кредити юридичним особам та кредити фізичним особам та кошти на вимогу).

Таблиця 2

Результати множинного регресійного аналізу впливу обсягів кредитування фізичних та юридичних осіб та коштів на вимогу на показник поточної ліквідності Н5

Регресійна статистика впливу обсягів кредитування		Регресійна статистика впливу обсягів коштів на вимогу	
Множинний R	0,3177	Множинний R	0,4045
R-квадрат	0,0525	R-квадрат	0,1636
Нормований R-квадрат	-0,0175	Нормований R-квадрат	0,1016
Стандартна помилка	0,2431	Стандартна помилка	0,2284
Спостереження	30	Спостереження	30

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

R-квадрат – коефіцієнт детермінації. У даній задачі коефіцієнт детермінації дорівнює 0,1009 ($0,1009 = 0,3177^2$). Таким чином, отримана модель приблизно на 10% пояснює зміну величини виданих кредитів від зміни нормативу ліквідності Н5. А це значить, що в кореляційну модель не було включено інші фактори, частка яких складає біля 90%.

Коефіцієнт кореляції, при наявності впливу коштів на вимогу, дорівнює 0,4045. Якщо він більший 0,3, можна сказати також про помірну наявність зв'язку. У даному випадку коефіцієнт детермінації дорівнює 0,1636 ($0,1636 = 0,4045^2$). Отримана модель приблизно на 16% пояснює зміну обсягів коштів фізичних та юридичних осіб на вимогу від зміни нормативу ліквідності Н5. А це значить, що в кореляційну модель не було включено інші фактори, доля яких складає біля 84%.

У табл. 3 представлено модель залежності показника поточної ліквідності Н5 від обсягу наданих кредитів фізичним та юридичним особам.

Таблиця 3

Показники аналізу для побудови двофакторної моделі

Змінні	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика
Y – перетину	0,6831650	0,052694	12,964666
Змінна X ₁	2,268855	1,911266	1,187099
Змінна X ₂	-9,293866	8,975092	-1,035516

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

Модель залежності показника поточної ліквідності від величини наданих кредитів має такий вигляд:

$$Y = 0,6831650 + 2,268855 \cdot X_1 - 9,293866 \cdot X_2, (1)$$

де X_1 – кредити юридичним особам; X_2 – кредити фізичним особам.

З формули (1) видно, що існує зворотний зв'язок між ліквідністю та кредитами фізичним особам. Тобто підвищення поточної ліквідності банками провокує зниження обсягів кредитування фізичних осіб. Це відбувається, в першу чергу, через підвищення процентних ставок по кредитах. Якщо обсяги кредитування знижуються (знижується попит на кредити, а звідси і процентні доходи банків), то це тягне за собою зниження процентних ставок по депозитах. У табл. 4 представлено модель залежності показника поточної ліквідності від обсягу коштів на вимогу фізичних та юридичних осіб.

Таблиця 4

**Показники аналізу
для побудови двофакторної моделі**

Змінні	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика
Y – перетину	0,636871	0,052411	12,151406
Змінна X_1	4,269726	2,154466	-1,981810
Змінна X_2	3,913714	1,709622	2,289227

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

Модель залежності показника поточної ліквідності від величини коштів фізичних та юридичних осіб на вимогу має наступний вигляд:

$$Y = 0,636871 + 4,269726 \cdot X_1 + 3,913714 \cdot X_2, (2)$$

де X_1 – кошти фізичних осіб на вимогу; X_2 – кошти юридичних осіб на вимогу.

На основі проведеного аналізу зроблено висновки, що надлишкова ліквідність сприяє підвищенню процентних ставок, що провокує зменшення кредитування фізичних осіб, а це в свою чергу викликає відтік депозитних коштів фізичних осіб.

Зрозуміло, що надлишкова ліквідність є шкідливою для економіки країни та вимагає контролю з боку держави. У структурі ліквідності банків прийнято виділяти надлишкову та оптимальну

вільну ліквідність. Основним об'єктом контролю та регулювання є оптимальна вільна ліквідність, тобто поточні рахунки банків за виключенням обов'язкових резервів. Оптимальна вільна ліквідність є необхідною складовою ліквідності банківської системи, яка використовується банками для виконання усіх грошових зобов'язань банків, проведення операцій банків та нарощення їх обсягів без створення дисбалансів та загрози фінансовій стійкості банківської системи та розвитку інфляційних процесів в країні [4].

Імовірність настання ситуації невідповідності між попитом і пропозицією ліквідних коштів називають ризиком незбалансованої ліквідності. Банківську діяльність постійно супроводжує ризик ліквідності. Тому виникає необхідність визначення банками України рівня оптимальної ліквідності. Розуміння і врахування зазначених складових ліквідності банківської системи та чинників, які впливають на її рівень, дозволить, створити адекватну модель для прогнозування ліквідності банківської системи в коротко та середньостроковому періоді, а також обґрунтувати підхід до визначення її оптимального рівня [4].

Висновки і пропозиції. Отже, банківська ліквідність відіграє важливу роль у діяльності кожного окремого банку і у фінансовій системі держави. З проведеного аналізу сучасного стану ліквідності банків України стало зрозуміло, що банки працюють в умовах надлишкової ліквідності, за яких зменшується прибутковість банків так, як найбільш ліквідні активи не генерують доходів. Згідно прогнозу на 2016 та 2017 роки, показники ліквідності дещо знизяться, але зниження очікується не значне. На основі кореляційно-регресійного аналізу за допомогою статистичних даних українських банків за 2 квартал 2015 року виявлено, що надлишкова ліквідність сприяє підвищенню процентних ставок, що провокує зменшення кредитування фізичних осіб, а це, в свою чергу, викликає відтік депозитних коштів на вимогу фізичних осіб. Тому для стабільного функціонування банкам необхідно визначити рівень оптимальної ліквідності, тобто такий рівень за якого забезпечуватиметься виконання резервних вимог та який дозволить своєчасно виконувати банкам їх зобов'язання та нарощувати обсяги операцій.

Список літератури:

1. Банки, що ліквідуються. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (станом на 1 грудня 2015 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation>
2. Квасницька Р. С. Управління ліквідністю комерційних банків України в сучасних умовах розвитку економіки / Р. С. Квасницька, А. О. Барабаш. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/>
3. Купалова Г. І Теорія економічного аналізу: Навчальний посібник / Г. І. Купалова. – К: ВД «Знання», 2008. – 645 с.
4. Ліквідність банківської системи України. Науково – аналітичні матеріали центру наукових досліджень НБУ. Вип. 12.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70688>
5. Настечина У. С. Проблема підвищення якості активів українських банків в сучасних умовах / У. С. Настечина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=74756>
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
7. Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674
8. Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку: Інструкція, затверджена Постановою НБУ від 12.02.2015 № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-15/paran10#n10>

Успенко В.И., Хижняк О.С.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ЛИКВИДНОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье проведен анализ современного состояния ликвидности банков Украины. Рассмотрено динамику нормативов ликвидности банковской системы с 2008 по начало 2015 года. Определено наличие избыточной ликвидности. Представлено прогноз показателей ликвидности на 2016 и 2017 года. Проведена оценка влияния величины кредитов и средств до востребования юридических и физических лиц на уровень текущей ликвидности банка. Обоснованно необходимость определения банками Украины уровня оптимальной ликвидности.

Ключевые слова: банковская система, ликвидность, нормативы ликвидности, кредиты, средства до востребования, оптимальный уровень ликвидности.

Uspalenko V.Y., Khizhniak O.S.

Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture

CURRENT STATUS OF UKRAINIAN BANKS LIQUIDITY ANALYSIS

Summary

The current status of Ukrainian banks liquidity has been analyzed in the article. The dynamics of banking system liquidity standards from 2008 till the beginning of 2015 has been considered. The presence of excess liquidity for this period has been detected. The prediction of liquidity for 2016 and 2017 has been presented. Estimation of credits and funds value at the request of businesses and individuals impact on the level of current bank liquidity has been conducted. The necessity of determining the optimal level of liquidity by Ukrainian banks has been proved.

Keywords: banking system, liquidity, liquidity standards, credits, demand funds, the optimal level of liquidity.